

FUNDACIONALNE I DRUGE ISPRAVE SV. MIHOVILA U SOLINU

LOVRE KATIĆ

Najveličanstvenija zgrada rimske Salone bio je bez sumnje amfiteatar, koji i danas, u ruševinama, čini jak dojam na posjetioca solinskih ruševina. S tim rimskim spomenikom povezan je i jedan starohrvatski, kojega je postanak zagonetan. To je crkva sv. Mihovila »de Slano«, »de Arena«, kako je nazivlju dokumenti.

Ona je ostavila uspomenu o svome životu u još živim toponimima »Nad Svet—Mijo« i »Pod Svet—Mijo« i u nazivu žive vode »Bunar sv. Mije«. Fundacionalne isprave te crkve bile su predmet živoga raspravljanja. Jedni su ih povjesnici smatrali samo kao prerađene, a drugi ih posve zabacivali.

Prvi je u cjelosti štampao te isprave Farlati u »Illyricum Sacrum« III. tom, str. 111—113, s komentarom na strani 113—114. Kasnije na strani 277. istoga toma govori Farlati o posveti te crkve.

Već je Rački utvrdio, da je Farlati te isprave prepisao iz Lucićevih kolektaneja, koji se nalaze u Arhivu splitskog kaptola.¹ I, zaista, ako usporedimo Farlatijev tekst s Lucićevim, naći ćemo samo nekoliko neznatnih razlika.

Lucić ih je, dakle prvi poznao, ali se je njima samo djelomično poslužio, koliko je trebalo za njegovo djelo, da potvrdi pisanje Tome Arcidjakona o vremenu, kad je živio nadbiskup splitski Martin. U tu svrhu poziva se na Pinčovu ispravu citirajući samo njezin početak, t. j. invokaciju i dataciju spominjući uz 1000. godinu, indikciju i suvremene svjetovne i duhovne dostojanstvenike: bizantske careve Bazilija i Konstantina, hrvatskog kralja Držislava, splitskoga nadbiskupa Martina i splitsko-kliškoğa princepsa Florina.²

¹ Rački, *Documenta historiae croaticae periodum antiquam illustrantia* Zagreb 1877, str. 30.

² J. Lucii *De Regno Dalmatiae et Croatiae libri VI*, Amstrdami apud J. Blaeu MDCLXVIII, str. 70.

Da se lakše prati raspravljanje, potrebno je donijeti te isprave. Ja ih dajem po Lucićevim kolektanejima u splitskom kaptolskom arhivu.³

IC XC

In Christi nomine. Amen. Ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi anno noningentesimo nonagesimo quarto, die vero nona mensis Februarii, tempore quo regnabat sacrilegus et profanus Imperator Stephanus in terra Bulgarorum, in caeterisque regionibus.

En ego Pincius notavi et scripsi ad memoriam posterorum nostrorum, quatenus nos cum essemus consaguinei Stephani Imperatoris, saepius ipsum propter ejus delictum redarguimus, excaecaverat enim patrem suum, patruum autem nostrum probum Dominum Christicolam justum Sismanum Imperatorem, quapropter nos fratres ac propinquos suos ex patria nostra fugavit, et expulit de terra videlicet Bulgarorum ex urbe Tarnova, exaltavit mendaces ac rebelles. Pater autem ejus caecus existens increpavit ipsum de expulsionem nostra, at ipse strangulavit eum, et remansit in patris maledictione. Nos autem venimus Missiam et inde recedentes pervenimus Croatiam ad Illustrissimum et probum Regem Dircislavum. At ille nos benigne recepit et adjuvit tanquam bonus et benignus Dominus, et collocavit in suburbio Clysii. Illic igitur remansimus et recepimus veram fidem catholicam secundum institutionem Romanae Ecclesiae Et ego Pincius una cum fratribus meis, videlicet Armonio, Pollemio, Joanne, Celestino et sorore nostra Murca, et cum nepotibus nostris Tetralo, Martino Alexandro, Joanne, Paulino, Georgio, Pancratio, et cum filio meo Plesso sermonem fecimus, et ita ordinavimus, videlicet collegimus inter nos pecuniam, dedimusque eam Plesso, ut obsequium Deo faciat: ut aedificet Ecclesiam in honorem beati Michaelis Archangeli, et S. Petri Apostoli, et beati Martini Episcopi, et sic ordinavimus, ut quicumque postea fuerit de tribu nostra, ut aliquid dictae largiatur ecclesiae substantiae, scilicet stabilis ut agrum vel domum: fecimus enim quod ecclesia ista sit memoriale domus ac familiae nostrae, ut Deus exoretur jugiter pro nobis, et pro posteris nostris, et ut nullus sit possessor seu ordinator Ecclesiae hujusmodi, ejusque bonorum, nisi posterus, sive haeredes nostri ex linea marium, sive faeminarum procreatarum semper perpetualiter. Si vero fuerit sacerdos de tribu nostra presbyter, sive monachus, ut possideat dictam Ecclesiam unus post alium, si autem non fuerit de tribu nostra presbyter aut monachus, ut tribus nostra saecularium hominum elligat Capellanum quemlibet, et fecimus hoc cum consilio et consensu Reverendissimi et dignissimi Martini Archiepiscopi Spalatensis. Et si aliquis voluerit facere contra istam ordinationem, sive voluntatem nostram, iram Dei super se habeat, et vadat in Sanctorum Patrum maledictionem, et cum Juda Schariot jugiter crucietur.

³ Archivium Capituli Cathedralis Spalatensis No 358 scr. B— fol. 7r—8r, fol. 8r—11r, 14r.

Poslije te note dolazi isprava:

In Christi nomine. Amen. Anno nativitatis ejusdem D. N. Jesu Christi millesimo, Indictione tertia, Regnantibus Dominis Nostris Basilio et Constatino magnis Imperatoribus, in Regno Croatiae gubernante autem D. Dircislavo inclyto Rege, residente etiam in Sede Beati Domnii D. Martino Reverendissimo Archiepescopo, una cum D. Florino Principe Spalati, et Clisii, in pactis quidem superius dictis principibus tempore. Ex quo ab exordio mundi primi parentes in peccatum inciderunt, ejectique fuerunt ex paradiso deliciarum, et expulsi sunt in regionem mortis, omnis status hominum ex tunc sit subjectus, et ob id omnis mortalis homo repentinam formidet mortem et accidentalem, ne imparatus existens morti perpetuae in aeternam incideret poenam. Hanc ob causam ruminantes et considerantes cogitavimus nos supradicti simul et concorditer, inspirante nos Spiritu Sancto, pro redemptione animarum nostrarum, nostrorumque parentum, ac haeredum nostrorum usque ad finem mundi, fecimus aedificare domum Dei ad honorem Sanctorum Dei suprascriptorum, in loco prope litus maris sive prope arenam.

Primum prece obtinuimus a Rege saxa Theatri, ex quibus Ecclesiam fabricaremus, et ille dedit nobis saxa et omnem circuitum terrae Theatri ad honorem Dei et Ecclesiae Beati Michaelis Archangeli.

Zatim dolaze zemlje, koje je Plessus kupio, od koga ih je kupio i za koju cijenu, a također i veličina zemlje u vretenima. Budući da kasnije donosim to mjesto u hrvatskom jeziku, suvišno ga je ovdje nabrajati.

Na svršetku popisa zemalja, koje je Plessus kupio, opet govori Pincius: Item ego Pincius cum fratribus meis, et nepotibus superius nominatis, omnes unanimiter simul facto consilio dedimus duos molendinos, quos majestas Regia dederat nobis in perpetuum et posteris nostris, hoc dedimus Ecclesiae Sancti Michaelis, et cum insula, quae super illos est, prope quam volvitur rota molendini ab Oriente, et juxta quam decurrit aqua ad fullas, et molendinum regium, a parte autem Occidentis ad molendina S. Michaelis.

Haec facta sunt anno Domini millesimo septuagesimo tertio, mense Augusti die prima, coram iudicibus et testibus Joanne Podcupica, et fratre ejus Zulico, Negusio Podcupica, Cinico Tabiscavico, et Joanne Curino, Maiano Bravaro.

Ista autem pecunia supradicta terrenorum fuit ultimum pretium, sive superadditio precii.

Napokon sam Plessus daje svoju notu:

Post haec ego Plesus post mortem Parentum meorum veni habitatum Spalati cum familia mea et fecimus colloquium, et consultum cum Maria uxore mea, et filiis meis, cum primogenito meo Dabruco, Orbasio, Petrono, Joanne, et cum sorore earum Norata, cum omnibus istis antedictis emimus ex nostra substantia propria terrena inferius dicta, et pro redemptione animae meae, ac Mariae uxoris meae dedimus ea dictae Ecclesiae secundum ordinem supradictum, uti continetur, et ut ordinaverunt parentes nostri.

Emi tres petias terrae a Joanne cognomento Murulo in loco vocato Barda usque ad terrenum Paganelli denariis VIII sine terratico, ad hoc testis est Murcha amita mea.

Emi a Sirvo filio Lastari possessiunculam vocatam Cassan denariis XI, testis fuit Basilius Archidiaconus, et Petrus Gatta cum duobus suis generibus, et Puppino Presbytero.

Emi a sororio meo Daniele partem domus suae denariis X, testes Messana Gattina, Bacharinus Presbyter, et Andreas filius Caste.

In comuni habeo cum ipso unam petiam terrae apud S. Maximum, pro qua dedi illi tres denarios.

Emi vallem unam in loco vocato Stinica supra terrenum S. Domnii denariis tredecim ab Abrico Tazo, et fratre suo, testes Simon Chru-chola, et Bravaro: volo omnia ista sint dictae Ecclesiae.

Farlati ističe, da te isprave potječu »ex tabulis ecclesiae S. Michaelis, quas Joannes Lucius ex archivio domus Cindrianae Spalatensis describit et suis collectaneis inseruit«. ⁴ Lucić je zaista na početku za-bilježio: »Ex alio simili in bonbacina apud Cindrum«.

Šišić piše, da se je ono šest isprava čuvalo u Cindrovu arhivu, jer su Cindrovi kao potomci Pinča imali jus patronatus na crkvu sv. Mihovila.

Tako se je barem vjerovalo pri svršetku XVI. stoljeća, kako svjedoči Zavorović u svojoj Povijesti Dalmacije. Po tome Šišić zaključuje, da su falsifikati naših isprava nastali u Cindrovu arhivu. ⁵ Nadalje Šišić tvrdi, da je Lucić od svih upotrebio samo datum prve kao dokaz, da je Držislav bio kralj u Hrvatskoj godine 994., a da ostale nije ni jednom riječju spomenuo, i historijski je njihov sadržaj potpuno mimoišao, što je učinio, jer ih nije vidio u originalu. Ovo posljednje posve je točno, jer Lucić kaže, da se nalaze u Cindrovu arhivu »in carta bonbacina«, dakle na papiru, u prijepisu. Šteta je, što nije označio starost pisma. Ipak ne može se reći, da ih je Lucić mimoišao, on je dapače najvažniji njihov dio, datum, upotrebio i držao vjerodostojnim, a inače ih potpuno prepisao u svoje kolektaneje.

Iako Lucić piše za crkvu sv. Mihovila: »in scriptura foundationis Ecclesiae Sancti Michaelis prope Amphitheatrum Salonae sitae (quae adhuc extat simul cum ruinis Amphitheatri)«, ⁶ ipak teško je vjerovati, da je u Lucićevo doba bila čitava. Turci su već stotinu godina gospodovali Solinom, pa i kad je Klis pao u mletačke ruke, Turci su kod sklapanja mira zahtijevali Solin za sebe. Splitski nadbiskupi, pa i apostolski vizitator Priuli god. 1603., ne spominju ni jednom riječju solinske crkve, jer su bile same ruševine. Kako će se kasnije dokazati, u to doba nije se u crkvi sv. Mihovila ni vršila služba, pa je nemoguće, da su se u njoj čuvali dokumenti. Ali ipak crkva je postojala i poslije od-

⁴ Farlati, *Illyricum sacrum* III, p. 111.

⁵ Šišić, *Priručnik izvora hrvatske historije*, Zagreb 1914, str. 648.

⁶ Lucius, o. c. str. 79.

laska Turaka dobila je od Mletačke na dar neke zemlje (god. 1672.)^{6a} Listine su se čuvale u Cindrovu arhivu, ali ne kao obiteljski dokumenti, već kao prijepisi jednoga ljubitelja povijesti. Baš u to vrijeme, u XVI. stoljeću, živi glasoviti Petar Cindro, dobar poznavalac paleografije, koji se je prvi pozabavio djelima splitskih povjesnika i kroničara Tome Arcidjakona, Mihe Madijeva i Acutheisa.⁷ Obitelj Cindro poslala je Luciću mnoge dokumente, kako se vidi iz njegovih Colectaneja. U njihovom arhivu bio se skupio velik broj prijepisa raznih javnih i privatno-pravnih isprava, koje je po svoj prilici skupio Petar Cindro. Isprave su papinske, duždeve, hrvatskih kraljeva, ugarsko-hrvatskih vladara, razne kupoprodajne i druge privatne, ali se one ne tiču obitelji Cindro. Sve se to nalazi u Lucićevim kolektanejima. Da su i Pinčove isprave bile tamo, to kaže Farlati i sam Lucić, ali kad on tvrdi, da su pisane na papiru, onda je jasno, da ih nije vidio u originalu, jer u X. i XI. vijeku nije bio u upotrebi taj materijal za takve dokumente.

MIŠLJENJA POVJESNIČARA O AUTENTIČNOSTI PINČOVIH ISPRAVA

Kako smo već vidjeli, Šišić tvrdi, da Lucić nije smatrao te isprave autentičnima, dok Farlati naprotiv kaže, da ih je mučke priznao, jer »Has tabulas cum Lucius non improbaverit, videtur approbasse«.

Ako je Lucić upotrebio samo prijepis na papiru, znači, da do bolje tradiranoga nije mogao doći, jer ga valjda nije ni bilo.

Farlati nastoji protumačiti razne anahronizme u njima.

Rački drži, da su isprave »samo prerađene tako, da su u početku bile tri različite i formalno neodvisne isprave, pa ih je kasniji preradilac upisavši ih u jedan zbornik ili na jednu hartiju postavio u savez, tako da se potonje pozivlju na prediduću ispravu, stoga je u potonjoj neke podatke ispustio, koji se već u predidućoj sadržavaju«.

Sama opširna formula datiranja »tempore quo regnabat sacrilegus et profanus imperator Stephanus in terra Bulgarorum in caeterisque regionibus« jasno govori, da nije takva izišla iz Pinčova pera.⁸

»Glagol u imperfektu (quo regnabat) pokazuje, da je kasnije tako preuđešen.« Samome imenu Stephanus mjesto Samuel, kako bi moralo biti, ne zamjera toliko Rački, već ga opravdava, da je u originalu moglo biti zabilježeno početnim slovom S, što je prerađivač razriješio

^{6a} I. Grgić, »Jedna mletačka agrarna operacija u Dalmaciji« (iz Zadarske revije) — Zadar 1953., str. 13.

⁷ Synopsis virorum illustrium spatatensium — A Marco Dumaneo, u djelu Ciccrelli, Opuscoli riguardanti la storia degli uomini illustri di Spalato, Ragusa 1811., str. 28.

⁸ Rački, Podmetnute, sumnjive i prerađene listine do XII. vijeka, Rad Jugoslavenske akademije, knjiga XLV, god. 1876., str. 146—148.

u Stephanus mjesto u Samuel.⁹ Što Drinov prigovara, da je grad Trnovo, zavičaj Pinča i njegove rodbine, poznat tek u XII. stoljeću, Rački odgovara, da je taj grad mogao postojati već u X. i XI. stoljeću, premda se ne spominje u spomenicima. To s pravom tvrdi Rački, jer po Jirečku zaista je taj grad postojao u X. stoljeću: »Um 963. erhob sich der Boljar Šišman mit seinen Söhnen. Er stammte aus der Burg Trnovo an der Jantra am Fusse des Balkan«. (Jireček: Geschichte der Bulgaren—Prag 1876. str. 172.).

Što se u ekspoziciji u kasnijim ispravama izostavljaju imena darovatelja, Rački tumači već spomenutom činjenicom, da se sve tri isprave nadovezuju jedna na drugu, pa se činilo suvišno ponavljati ista imena.

Na prigovor, da se vreteno ne spominje kao mjera površine u XI. stoljeću, Rački odgovara, da je prerađivač neku stariju mjeru zamijenio tom razumljivijom. Slično čini i za riječ princeps, koja označuje glavu gradske uprave. Ne smeta ga ni ona izreka o »pravoj katoličkoj vjeri«, ali drži, da je u originalu mogla biti koja blaža riječ.

Napokon Rački misli, da su te isprave bile prerađene oko XIII. stoljeća (povodeći se u tome za Drinovom) i da se je njihov autograf nalazio u Čindrovu arhivu, što je u ovoj radnji već dokazano kao neispravno.

POVIJEST CRKVE SV. MIHOVILA DE ARENA

Prije nego se počne raspravljati o samim ispravama, treba utvrditi vrijeme, kada se spominje crkva sv. Mihovila i njeno postojanje u prošlosti.

Još i danas živi jaka uspomena na tu crkvu, pa premda se nisu još našli njezini ostaci, jer su sakriti pod zemljom, a možda i pod željezničkom prugom, ipak njezino ime »s. Michaelis in Sabulo« ili »de Arena« odgovara današnjem lokalitetu Nad Svet—Mijo i Pod Svet—Mijo, a taj se lokalitet nalazi uz morsku obalu. I na Calergijevoj topografskoj karti iz godine 1675. njezin je položaj označen na moru, što odgovara trećem njenu imenu »de Sabulo«, a tu je u blizini i amfiteatar, po kojem se zove »de Arena«.¹⁰

Dyggve citira nekoliko dokumenata o vremenu, kad se javlja u ispravama ime te crkve, ali ne posve točno.

Po njemu se ona prvi put spominje g. 1237., kad nadbiskup Guncel imadaše presuditi u parnici između splitskoga kaptola i samostana sv. Stjepana »de pinis«, kome od njih pripada crkva.¹¹ Napominjem da se tu nije raspravljalo o Sv. Mihovilu solinskome, već o istoimenoj crkvi, koju je sagradio Ivan Ravenjanin, a nalazila se uz »Porta Marina« na

⁹ Rački, Documenta, str. 24.

¹⁰ L. Katić, Topografske bilješke solinskoga polja, Vjesnik za a. i h. d. sv. LII — 1950., str. 94—95.

¹¹ Recherches a Salone II, 1933 str. 147, Smičiklas, Cod. dipl. IV, str. 22.

Trgu sv. Mihovila.¹² Još postoji njena apsida, a inače je interesantna zbog negdašnjeg običaja, da su tu lučki radnici do pred 60 godina dijelili zajedničku zaradu. (Sv. Mihovil drži tezulju, i zato dioba mora biti pravedna!).

Sv. Mihovil solinski spominje se sa sigurnošću prvi put god. 1328., kad su mirovni suci, knezovi Trogira i Šibenika, sudili o granicama između Klisa i Splita. Splićani su tražili granicu od Sv. Mihovila kod amfiteatra do brda (Kozjaka): »usque ad ecclesiam sancti Michaelis de Arena a mare usque ad montes«.¹³

Drugi put se spominje ta crkva godine 1338. u prijepisu »vrlo starog montaneja«, koji sadrži imanje Gospe od Otoka: »Est autem terra in occidentali parte que incipit a theatrum (!) Salone civitatis et tendit ad ecclesiam sancti Michaelis«.¹⁴ Budući da je to prijepis vrlo starog dokumenta, možemo tvrditi, da je crkva mnogo starija od godine 1328. Po ispravama Pinčovim ona je podignuta oko 1000. godine, no taj podatak je sporan. U srodnim dokumentima ona se javlja g. 1173. i 1176. Godine 1173. na 20. listopada Petar, nadarbenik te crkve, S. Michaelis in Sabulo, izričito tvrdi, da posjeduje taj beneficij po pravu svojih prethodnika (jure praedecessorum meorum) i po njihovoj odredbi kupio je zemljište više crkve sv. Mihovila »in collibus« za osam dinara od Pallina iz Regustine i darovao ga crkvi. Godine 1176. na 8. svibnja Ivan, otac Gaudinov, darovao je crkvi sv. Mihovila zemlju u mjestu »Stabine drage« kod Amfiteatra (in loco vocato Sabine dragie). To je učinio prema ustanovi svojih prethodnika, a za uspomenu svojim nasljednicima. Za splitskoga nadbiskupa Rogerija sačuvala se vijest, da je posvetio tu crkvu. Ivan naime Gaudijević »ex familia Pinciana« upravitelj te crkve pred smrt je imenovao za svoje opunomoćenike i izvršitelje oporuke Tadiju Murgina i Martina Šimunovića. Oni su od njegove ostavštine »da uvećaju prihode crkve sv. Mihovila« darovali crkvi jednu zemlju pa su zamolili nadbiskupa Rogerija da je svečano posveti. Ispravu o kupnji zemljišta, koju je izvršio Ivan Gaudijević, ne donosi Farlati, već samo naznačuje, da se nalazi u Cindrovu arhivu.¹⁵ Ali ona se nalazi i u Lucićevim kolektanejima na foliju 12. (Kaptolski arhiv u Splitu br. 358 scr. B) i glasi ovako:

In Christi nomine. Amen. Anno ab incarnatione ejusdem Domini Nostri Jesu Christi millesimo ducentesimo tertio decimo. Indictione prima, tempore Domini Patris nostri Bernardi Archiepiscopi Spalatensis, comitis autem Desi Odorici, Vicarii vero Manelai Marcelli, coram sive presentibus his testibus, quorum leguntur nomina.

Nos quidem Budisca et Draganus filii Pollemii Rucice, Dragocai filius Plebani omnes simul pia voluntate et omnium privilegiorum vigore tibi Gaudio nepoti, Pincii hoc modo vendimus mediam partem omnium terrenorum illorum que sunt Perruni, ubi dicitur Gostan, que

¹² Bulić—Jelić—Rutar, Vođa po Splitu i Solinu, Split 1894, str. 209.

¹³ Smičiklas, Cod. dipl. IX, str. 437.

¹⁴ Smičiklas, o. c. X, str. 396.

¹⁵ Farlati, Illyricum sacrum III, 196.

liis confinibus circumdantur, hoc est a parte inferiori terrenorum S. Stephani et recto tramite usque ad petram, que vocatur scilavonice Carna stinica et ab mare deorsum ut petrarum series protenditur contra mare ad petram superiorem, que est supra illam aquam, que Gostan vocatur, ab illo autem postea loco iuxta vallem et ex latere maris in petram et sic vadit superior petra ad occidentem iuxta superiorem, et hoc ordine protenditur petra ad occidentem iuxta terrena S. Michaelis et inde ad terrena monachorum S. Stephani et exinde sic porigitur costa supra terrena S. Stephani ab isto loco, et ex his omnibus terrena, que inter istos sunt confines ad ultimum precium viginti equales (! valjda gognales) mensure, aliarum autem quinque et viginti rotte (?) et quinque starincelli. Hoc autem modo medietatem tibi vendi volumus (!), quatenus ex nunc omnem potestatem, et omnem virtutem super eam habeas iure venditionis ad gaudendum, vendendum, donandum et posteris posteritatis tue relinquendum, in quo ab omni homine te excalumniare teneamur excepta donatione sive posito ex donatione extratate obligamur pretium tuum cum omni sumptu tuo quod expenderes omnia tibi persolvere.

Cui venditioni isti sunt testes: Rade Cimulin, Bogdan Muretich, Draglanus Niger. Et ego presbyter Sabica, publicus iuratus cancellarius mandato dictorum venditorum hoc bene scripsi.

Ta isprava mjestimice loše prepisana (mjere zemljišta) i s loše tradiranim imenom splitskoğa komesa, jer je mjesto Domalda zabilježen Desa Odorici, ipak ne pobuđuje sumnju, da bi bila falsifikat, jer je jasno, da je prepisivač pobrkao imena. U Lucićevim kolektanejima odmah poslije nadbiskupa Bernarda upisano je ime Domalda, a onda se nastavlja titula nadbiskupova. Njezina ozbiljna kratkoća, pravni izrazi za kupoprodaju (vendimus prema ranijem u X.—XI. stoljeću emi i sl.), navođenje svjedoka, što je osobito krakteristično za dokumente, koji se tiču Hrvata, zaključna cijena ultimum pretium za običajno finitum ili pro fine, sve to svjedoči za njenu suvremenost i autentičnost. Zaista je neobično, što nije naznačena cijena, ali to ide, kako je već istaknuto, na račun nevještine prepisivača. Jasno je, da je on i kod svjedoka izostavio jednu riječ te napisao: »testibus, quorum leguntur nomina« mjesto: »quo inferius ili posterius leguntur nomina«.

Poslije te kupoprodajne isprave dolazi u Lucićevim kolektanejima i u Farlatija, kako su komisari Murgin i Simunović predali onu zemlju crkvi sv. Mihovila, jer je Ivan Gaudević bio potomak Pinčov, i dali posvetiti crkvu na njegovu uspomenu i uspomenu njegovih pređa.

»Fuit autem dedicata per manus Reverendissimi Archiepiscopi Spalatensis Rogerii, fuitque ab eo interrogatum, dum consecraretur Ecclesia, et invenerunt, quod nullus alius inventus esset, nisi qui sunt propinqui Pincii.«¹⁶

Farlati drži, da je ta posveta bila oko godine 1255., jer se u idućoj ispravi spominje kao svjedok opat sv. Stjepana de pinis Prodan, a do godine 1255. bio je opat Leonard.

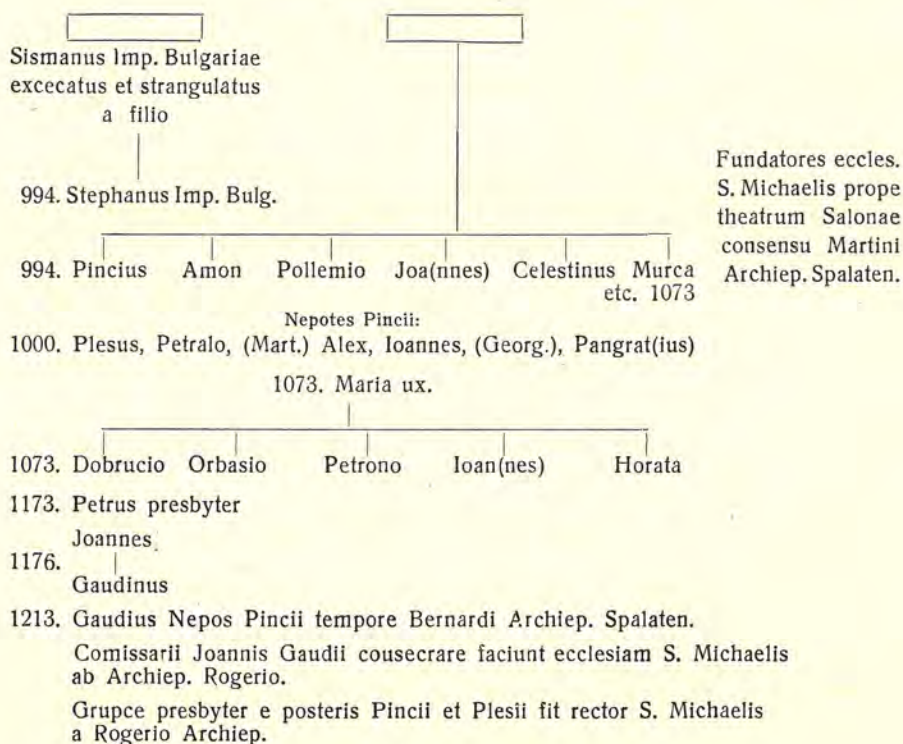
¹⁶ Farlati, o. c., str. 276—277.

Za rješenje pitanja Pinčovih isprava važna je ona nota o posveti crkve, koja ovako glasi:

Ego minimus omnium presbyterorum Grupce, presbyter, in veritate et testimonio inventus sum posterus et haeres Pincii et Plessi, ceterorumque superius nominatorum. Data mihi fuit Ecclesia S. Michaelis per D. Rogerium Archiepiscopum Spalatensem, et sic ordinatum fuit, et ab eo confirmatum decretum, sive ordinatio maiorum nostrorum. Et ob id dedi unam petiam terrae emptam iuxta S. Michaelem, quam emi a Nicolao, filio Senarisci. Testes fuerunt Abbas Prodanus et Thelinus Monachus S. Stephani, uno denario. Volo ut sit S. Michaelis pro ordinatione nostrorum maiorum et pro memoria nostrorum posterorum.¹⁷

Kad je u Lucićevim kolektanejima zabilježeno, kako je Grupče kao potomak Pinčov zadobio beneficij sv. Mihovila, onda se odmah zatim navodi genealoška loza, po kojoj izlazi, da je on potekao od Pinča. Ta je loza ovako prikazana na fol. 14r.¹⁸

Ta je genealoška loza iz Cindrova arhiva.

¹⁷ Farlati, o. c. III, str. 277.

¹⁸ Kaptolski arhiv u Splitu br. 358, ser. B fol. 12—13.

Poslije posvećenja crkve ne nalazi se o njoj spomen sve do godine 1397. Te godine u Reambulaciji nadbiskupskih dobara stoji: Item terram in Bugne seu Salona incipiendo a littore maris, sicut ex oriente vadit murus et theatrum civitatis Salona versus Boream usque ad petras magnas et deinde per ripam usque ad terras S. Michaelis de Slano.¹⁹

Ovdje je govor o nadbiskupskoj zemlji, koja se prostirala od amfiteatra do grebena, na kojem je danas crkvice sv. Nikole, kod Vukšićevih kuća, a po Plesovoj ispravi tu su bile i zemlje Sv. Mihovila, kako se i u Reambulaciji bilježi.

I opet sto godina šutnje, dok se ponovo ne javi crkva sv. Mihovila. Godine 1498. zabilježen je prihod nadarbine s. Mihovila od osam mletačkih dukata.²⁰ Te se je godine parbio splitski kaptol s nadbiskupom Averoldom, te je svaki beneficij morao doprinijeti za parbene troškove prema visini svojih dohodaka.

Nakon pada Klisa i Solina u turske ruke crkva je sv. Mihovila izgubila većinu svojih posjeda, jer je i ona sama ostala na turskom teritoriju ili na samoj granici. U to doba proglašena je za »beneficium simplex«, kojega uživatelj nije obvezan na residenciju niti na redovnu službu u crkvi. No ipak posjedi ostali izvan turskog teritorija nisu bili ni tada maleni. Postoje montaneji sv. Mihovila iz XVI. i XVII. stoljeća, i po njima možemo vidjeti, kako se je posjed te crkve u toku vremena, od Pinča pa do Grupca, proširio po splitskom polju. Staviše, neke posjede nam potvrđuju i kupoprodajni ugovori navedeni u ovoj radnji.

Godine 1576. držao je beneficij sv. Mihovila kanonik Jakov Lagsagneus, a godine 1608. ne nalazi se među prostim beneficijima ta crkva.²¹ Dana 14. studenoga 1620. prikazuje primicerius Dominicus Migdoleus beneficia simplicia, koje uživa, i to Sancti Nicolai de Tuloviza, Sancti Michaelis de Slano ad litus maris prope Salonam etc. Potom dolazi popis dobara, o kojem će biti govora poslije.²² Jedan takav montaneum nalazi se u kaptolu pod br. 199 scr. A, a potječe iz god. 1612. Pod br. 189 nalazi se Copia di Benefici Simplici et annessi et Canonicati presentato nell'ufficio dell'illustrissimo Sign. Francesco Venier conte capit. di Spalato iz god. 1624. Tu se kaže za istoga kanonika Migdolea, da ima »il beneficio semplice di S. Michiel di Slano de valuta di ducati dieci in circa«.

Montaneji iz godine 1576. i 1608. ovako donose zemlje sv. Mihovila (u hrvatskom prijevodu):

Zemlja u Kmanu	8	vretena
„ u Kmanu	4	„
„ u Bolu	4	„
„ u Trsteniku	8	„
„ u Sućidaru	4	„

¹⁹ Farlati, o. c., III, str. 340.

²⁰ Per il reverendissimo Capitolo de' canonici della Cattedrale: S. Michiel de Slano — Duc. 8. (Kapt. arhiv 503, Scr. B, str. 5.).

²¹ Kaptolski arhiv br. 190—191 scr. A.

²² Liber montaneorum Beneficiorum simplicium reverendissimi Capituli 1576. — Arhiv Kaptola u Splitu br. 192 scr. A.

Mjesta zauzeta od Turaka:

U Žrnovnici kod Sita 13 vretena

Zemlja druga u Žrnovnici 8 "

Jedna zemlja kod Sita 18 "

Jedna zemlja u Brdima 2 "

Montanej iz godine 1620. opširnije opisuje taj posjed. Za crkvu samu kaže, da je »terra ad presens Turcarum«.

On bilježi vinograd na mjestu zvanu Kman prema Komulovića glavici od 4 vretena, drugi vinograd na istom položaju od 6 vretena, vinograd u Trsteniku od 8 vretena, oranicu u Sućidaru od 6 vretena, zemlju u Križinama od 4 vretena, vinograd u Pijatu od jednog i po vretena, vinograd u Bolu od 3 vretena i zemlju u Smrdeću od 2 vretena (ova se spominje i u Reambulaciji iz godine 1397.).

Zatim zemlje zauzete od Turčina: »sve zemlje oko crkve nepoznato, koliko ih je« (znači, da nisu imali Pinčova Registra, u kojem je svaka opisana), jedna zemlja u Sitima od 13 vretena, druga od 8 i treća od 16 vretena prema sjeveru do brda, na zapadu zemlja Augustina Cindra i jedna zemlja u Brdima od 8 vretena.

Zemlje su u oba montaneja više manje iste, samo što su neke navedene pod različitim imenima. Tako je ista zemlja u Smrdeću i u Križinama, jer su ti lokaliteti jedan blizu drugoga. Mjere su uzete samo »po prilici«.

Neke su zemlje u posjedu sv. Mihovila od starijih vremena, n. pr. one u Žrnovnici kod Sita kupljene god. 1213. Kupio ih je »Gaudius nepos Pincii«, pa u Brdima spomenute u Pinčovoj i Plesovoj ispravi, onda ona u Smrdeću, pa u Trsteniku. Sudeći po tome, i stariji registri i noviji montaneji nastali su na temelju zajedničkih predložaka, pa se po njima razabira, kako se je posjed sv. Mihovila povećavao i širio po splitskom polju. I kad crkva propada, živi njezino nadarje kao živ svjedok njena negdašnjeg ugleda. Crkvi je posljednji spomen u Calergijevoj topografskoj karti iz godine 1675. i još živim toponimima. Od ostataka možda je njezin fragment zabata na ulazu u oltar, a taj je fragmenat uzidan u obližnjem Paraćevu »dvoru«. Paraći su u XVII. i XVIII. stoljeću bili ugledno pleme i posjedovali baš zemlje negdašnje crkve sv. Mihovila, a dvor im je građen od kamenja skupljena po ruševinama amfiteatra, pa spomenuti fragment ne može biti nego iz te crkve, jer u blizini nije bilo druge crkve u Srednjem vijeku.

UBIKACIJA POLOŽAJA

Prvi posjedi crkve nalazili su se u blizini amfiteatra, kako se vidi i po Pinčovim i Plesovim ispravama.

Zemljište, na kojem je sagrađena crkva, bilo je kupljeno od nekoga Hrvata Sidike iz mjesta »Chesice«, što je po svojoj prilici Kozica, selo, od kojega su postala sela Kambelovac i Gomilica.²³

²³ Perojević M., Postanak Kaštela, Izdanje »Bihaća«, Sarajevo 1934. str. 6.

Odmah uz crkvu kupio je Plesus od Firmariska Kirinova zemlju od tri vretena za 10 denara, pa uz tu opet jednu za 5 denara od Strija, onda zemlju uz more pod obalom od Zubinka za 10 denara, a nalazi se kod rijeke u mjestu zvanu Podrupljane. Taj je položaj dobio ime po lukovima amfiteatra: »pod rupama«. U blizini je kupljen vrt (Lucić ima hortum, a Farlati portum) iza crkve prema vratima amfiteatra. Prodao ga je Prodan za 35 denara. I opet od Sidike kupio je jednu zemlju (1 vreteno) za 10 denara sa sjeverne strane amfiteatra, a uz nju drugu za 3 denara od Trapika. Zatim je kupio jednu zemlju u docu (in Valle), koji se zove Tribiž. To su današnje Jezerine uz amfiteatar. Trebižina po Vuku znači krčevina,²⁴ a po Parčiću »terreno dissodato«,²⁵ dakle presušeni teren, što toponim Jezerine dobro označuje. Na istome mjestu »tres funiculos terrae«. U Ličini, danas nepoznatome lokalitetu, kupio je zemlju od Kiča (Lucić: Chizo, Farlati: Chiso) iz mjesta »Repusina«. Taj se lokalitet spominje tri puta, dva puta kao Repusina, a jednom kao Regustina. Možda je to ime identično s današnjom Ropotinom, dijelom Solina, gdje je bila zadužbina hrvatskog kneza Trpimira. No postoji i toponim Rapinica u nevelikoj udaljenosti od amfiteatra. Zemlja kupljena u Brdima nalazi se na po puta između Solina i Splita. Toponim je i danas vrlo dobro poznat. Nekoliko zemalja kupio je Pjeso oko Bilih (In loco dicto Billa, trans torrentem, qui labitur a Billa). Danas se taj položaj zove Bile zbog bijele zemlje, a odatle teče potok i utječe u more kod Slanoga. Kod Slanoga kupio je Pleso zemlju u docu od mora do puta. Dabro đakon i njegov sin Dominik prodali su mu zemlju »in loco dicto Schulcha«, što Rački popravljaju u Socholcha. Ako je taj ispravak opravdan, onda su to današnje Sokoluše u Mrtvenici, u međašu s Bilima. Sve te zemlje spominju se u Reambulaciji 1397. pod jednim imenom Bunje i tu se kaže, da se protežu »usque ad terras Ecclesiae S. Michaelis de Slano« (Farlati Illyricum sacrum III, 340b). U Solinu je imao dva mlina, koja mu je darovao kralj. Kasnije u ispravi XI. stoljeća Pleso spominje novu kupnju zemlje u Brdima, a zatim jedan mali posjed u Sukojišanu (Cassan) blizu splitskoga predgrađa Manuša. Pri kupnji jednoga dijela kuće u Splitu sudjelovao je kao svjedok neki Messana Gattina (po svoj prilici Messana Gallina — Polukoka). Pri istoj kupnji bio je svjedok i presbyter Puppinus.²⁶ Ovo ističem, jer je važno za pitanje autencije isprava. Jednu je zemlju kupio kod crkve sv. Maksima u splitskom Poljudu. Posjedi kasnije stečeni, već prije spomenuti, nalaze se po splitskom polju sve do Žrnovnice.

Po ubikaciji tih položaja i vremenu sticanja posjeda jasno je, da je crkva u prvo doba svoga postojanja imala posjed oko sebe, u blizini amfiteatra, a kasnije se njezin teritorij širio dalje po splitskom polju.

²⁴ Vuk Karadžić, Srpski rječnik, Beč 1852.

²⁵ Dragutin Parčić, Rječnik hrvatsko-talijanski, Zadar 1901.

²⁶ Rački Documenta, str. 77, 128, 129.

Novak V., Supetarski Kartular, Zagreb 1952., str. 194, 198.

ANALIZA ISPRAVA

Već je sprijeda navedeno, što razni povjesnici drže o autentičnosti Pinčovih isprava. Od svih je Rački najispravnije sudio. Isprave nisu grubi falsifikati, kako hoće Šišić, već su iz raznih dokumenata prenesene u neku vrstu registra i tako izgubile svoj stari oblik autentičnih isprava, a naravno pri tom je procesu nešto nastradao i sadržaj.

Pri analizi opaža se odmah osobit oblik invokacije. U Dalmaciji južno od Zadra ni u jednom originalnom dokumentu starijega doba nema simbolične invokacije, hrismona, dok se u Zadru i okolnim gradovima nalazi, ali i tamo ona iščezava u XII. stoljeću, pa se opet javlja u XIII. stoljeću. U Splitu je tek u jednoj ispravi iz godine 1171. nalazimo, ali uvijek u vezi s verbalnom invokacijom. Šufflay pripisuje tu pojavu utjecaju talijanskoga notarijata.²⁷

Prva isprava crkve sv. Mihovila, koju je izdao Pinčo, ima kratku verbalnu invokaciju, koja je bila uobičajena u Splitu »In Christi nomine. Amen«. U starije doba invokacija vrlo rijetko završava riječju Amen. Za XI. stoljeće Šufflay citira samo tu Pinčovu. U XII. stoljeću postaje češća, a u XIII. stoljeću invokacija »In Christi nomine« uvijek završava s »Amen«.

Uporedo s takvim ispravama ima isprava i bez invokacije. Takve počinju u XI. stoljeću i sve više se množe u XIII. i XIV.²⁸

Apliciramo li te utvrđene činjenice na naše isprave, možemo ući u trag vremenu, kad su nastale.

Najprije treba konstatirati, da ih nijedan izdavač nije točno tradirao, t. j. onako, kako se nalaze u Lucićevim kolektanejima, dosada najstarijem njihovu predlošku.

U kolektanejima prvoj ispravi dvije su invokacije, najprije simbolična, a onda verbalna: IC XC = Ihcouc Xrictoc, a zatim In nomine Christi. Amen. Ta simbolična i verbalna invokacija, ili u najmanju ruku dvije verbalne: grčka i latinska, po Šufflajevim opažanjima idu najranije u XII. stoljeće, kamo ih možemo postaviti i po završetku verbalne invokacije: Amen, po kojoj mogu ići i u XIII. stoljeće. Treća, Plesova isprava nema invokacije, dok Gaudijeva, dosada nepoznata, iz 1213. godine, ima: In Xpi nomine. Amen, dakle kao i prve dvije.

Datiranje isprava nije jednolično. Pinčova iz 994. godine datirana je: Ab incarnatione domini nostri Jesu Christi anno 994., die vero nona Februarii, a ona iz godine 1000: Anno nativitatis ejusdem. D. N. Jesu Christi indictione III. Isprava od g. 1213. ima: Anno ab incarnatione ejusdem Dni Nri Jesu Christi 1213, indictione prima.²⁹

Aranga se nalazi samo u ispravi iz g. 1000., naracija i dispozicija obilnija je i široka u ispravama iz godine 994., 1000. i 1073. Aprekaciju ima samo prva isprava (g. 994.), svjedoci su navedeni samo u ispravama od godine 1073. i 1213., a ime pisara samo u ispravi od godine 1213.

²⁷ Šufflay, Die dalmatinische Privaturkunde, Wien 1904., str. 45—47.

²⁸ Ibidem, str. 50.

²⁹ Ibidem, str. 139.

Ta manjkavost bitnih forma isključuje mogućnost, da bi te isprave bile i dobar prijepis originala. Blaže moramo suditi o dokumentu iz godine 1213. On po svojoj formi odgovara početku XIII. stoljeća, osobito svojim subjektivnim oblikom, jer poslije godine 1258. nema u Splitu ni jedne isprave napisane u subjektivnoj formi. (Šufflay: o. c. str. 79, bilj. 2.) Ta subjektivnost (vendimus), naznačena veličina prodane zemlje, čitava dispozicija, formula isplate, formula prijenosa potpunog vlasništva na kupca, navedeni svjedoci uz potpis domaćeg notara (koji još nije imperiali auctoritate), sve je to tipično za splitske isprave XIII. stoljeća.³⁰ Tu ispravu moramo dakle smatrati potpuno autentičnom, ali slabo prepisanom. S njom je u najtješnjoj vezi nota o posvećenju crkve i nota svećenika Grupca (Zapravo ima se zvati Grupbac, jer Grupče nije ništa drugo nego vokativ toga imena, a Latini redovito čuju u tom padežu hrvatska imena te ih prenose u nominativ, n. pr. Ivane i sl.).

Po svim ispravama, pa i po ovoj posljednjoj, svaki je nadarbenik morao povećati beneficij jednim komadom zemlje »pro ordinatione nostrorum majorum et pro memoria nostrorum posterorum«, pa kad se ta odredba provodi kroz sve dokumente, ona je doprinos temeljnoj istinitosti tih isprava. Inače bismo morali reći, da su se sve one u jedanput falsificirale, što je apsurdno, jer pokazuju tolike razlike između sebe, da je očit velik razmak vremena, kroz koji su postajale.

Nije bez značenja, što se u nedatiranoj Plesovoj ispravi (svakako iz sredine XI. stoljeća) nalaze imena svjedoka, koji se spominju i u drugim dokumentima XI. stoljeća. Već su spomenuti kao svjedoci Messana Gattina i presbyter Puppinus u Plesovim ispravama. Messana Gattina po svoj je prilici pisareva griješka za Messana Gallina, a Joannes Mesa Gallina ubilježen je kao svjedok na fundacionalnoj ispravi samostana sv. Benedikta god. 1069. i kod kupovine Petra Črnoga u XI. stoljeću, a i svećenik — presbiter — Popinus na onoj fundacionalnoj ispravi iz godine 1069. Vremenski razmak između tih dokumenata i Plesovih nije nemoguć, jer je Plesova isprava bez datuma. Posebice treba naglasiti ton Grupčeve note: »inventus sum posterus et haeres Pincii et Plessi, caeterorumque superius nominatorum. Data mihi fuit Ecclesia S. Michaelis per D. Rogerium etc.« Ovdje je ključ postanka tih isprava u današnjem obliku. U to je vrijeme ostala nadarbina ispražnjena, i Grupče je dokazao, da je on potomak Pinčov, pa mu ju je Rogerije prema statutu podijelio. Onda se je Grupče dao na posao da uredi registar svojega nadarja, pa kako je bilo i neprilika s njegovim porijeklom, složio je u registar isprave i posjed i dodao još i genealoško stablo. To zaključujem po tome, što se genealoška loza završava imenom Grupca. Kod spremanja registra pretvorene su mjere površina i novci u suvremene mjere i novce, vretena i denare.³¹ U najstarijim našim ispravama mjere za površinu određivale su se po množini sjemena, koje

³⁰ Ibidem, str. 77—79, 113—123.

³¹ Rački, Podmetnute i t. d. listine. Ipak nije sretno uredio registar, jer je nemoguće, da je Pinčo 1073. darovao mlin. Tu je pobrkao red ili godinu.

se sije na zemlji. Prvi put zabilježeno je u dokumentima vreteno u Splitu g. 1144., kada opatica Kača opisuje posjed svoga samostana u Kučina-
ma,³² pa opet kod zamjene zemljišta u Vrzovu docu (Besoldolez)³³
godine 1188., treći put godine 1196. opet kod zamjene zemlje.³⁴ Poslije
dolazi ta mjera češće te je u XIII. stoljeću posve obična, pa ju Grubac
naravno upotrebljava u svome registru, a to je gotovo i morao učiniti,
jer se je u XIII. stoljeću tražilo za punovažnost pogodbe, da se ima
označiti veličina prodane zemlje. Godine 1246. trogirskim kanonicima
prodaju braća Paškval i Ilija jednu zemlju i daju im jamstvo »renun-
ciantes omni exceptione et omni juri Capitularis pro eo, quod non facta
est mentio de vretenis«.³⁵

Slično je i s novčanom vrijednošću. Dobro kaže Šišić, da se za
doba hrvatskih kraljeva nije računalo na denare, već na bizantski no-
vac. Poznato je, da hrvatski vladari nisu kovali svoga novca, i u starim
dokumentima računa se bizantskim solidima, romanatima, aureusima,
argenteusima, a kod kupnje i prodaje bio je običaj i izmjene dobara.
Bez sumnje su i one Pinčove kupnje bile podmirene prirodinama. Gru-
bac, naravno, u XIII. stoljeću nije mogao određivati vrijednost zemalja
novcem, koji nije bio u opticaju, pa je stare vrijednosti pretvorio u su-
vremene denare, koji su u Hrvatskoj bili vrlo uvaženi i bolji od samih
kraljevskih, a kovao ih je hrvatski herceg.³⁶ Posve je, dakle, u skladu,
što se u tim prerađenim ispravama nalaze vretena i denari.

Što se zamjera u prvoj ispravi onaj izričaj Bugara: »recepimus
veram fidem catholicam secundum institutionem Romanae ecclesiae«, to
može dobro stati u Splitu u XIII. stoljeću, kad se je splitska crkva že-
stoko borila s bogumilima, a i Rački na taj način opravdava onaj izri-
čaj. Ne zadaje poteškoće ni retrospektivno Grupčevo gledanje na Sa-
muilovo doba. Ni princeps Florinus za Split i Klis nije nikakva za-
preka u XIII. stoljeću. Sam Šišić kaže, da jedan knez za Split i Klis
može biti tek u XIII. stoljeću, a to je doba Grupčevo, kad je on pre-
radio isprave, koje potječu iz XI. stoljeća, na što nas upućuju i ona dva
svjedoka iz XI. st., Joannes Messana Gallina i Poinus presbiter. Napo-
kon se neke zemlje sv. Mihovila spominju kao međašnice s posje-
dom Gospe od Otoka, koji potječe iz X. stoljeća. Pomoćno datiranje
isprava jak je dokaz njihove autentičnosti. Ako su one falsificirane u
XV. stoljeću, kako Šišić hoće, odakle je u to vrijeme znao falsifikator,
da su carigradski carevi Bazilije i Konstantin suvremenici s Držislavom
u Hrvatskoj i sa splitskim nadbiskupom Martinom. Kako bi taj falsifi-
kator u XV. stoljeću upotrebio dvije invokacije uobičajene samo u XII.
i XIII. stoljeću? Šišić je prestrogo sudio, kad je napisao da je neobo-
rivim dokazima dokazao, da su sve te isprave neozbiljni falsifikati, da

³² Smičiklas, o. c. II, str. 56.

³³ Ibidem, str. 233.

³⁴ Ibidem, str. 280.

³⁵ Farlati, o. c. IV, str. 346, Šufflav, o. c. str. 119, bilj. 1.

³⁶ I. Rengjeo, Prvi hrvatski novci, Napredak (Hrv. nar. Kalendar) za 1937.,
Sarajevo 1936., str. 40 i dalje.

se moraju posve odbiti, i da su nastali najranije u XV. vijeku. (Enchiridion str. 649.) Njihova analiza dovodi do posve drugih zaključaka.

Isprave su, što se tiče toponima i ubikacije položaja, izvor prvoga reda, tako da kroz 6—7 stoljeća nije ni jedne pogreške u njima, pa se starije isprave popunjuju novijim montanejima. Falsifikator bi se tu zapleo i upao u kontradikciju.

Posve je vjerojatno, da je te isprave preradio Grubac i uredio neku vrstu Registra dobara crkve sv. Mihovila, pri čemu je dokumente poredao hronološkim redom, imena prednjih isprava u kasnijim izostavio i isprave nije pisao u originalnom obliku, već skraćene.

Moramo li takve isprave smatrati lažnima? One nisu naš specijalitet, jer takvih prerađenih isprava ima posvuda u Srednjem vijeku. Stoviše posvuda se nalazi interpolacija i izmišljenih dokumenata.

Što se tiče krivotvorenih povelja i dokumenata, one su ponajviše fabricirane, da zaštite posjed dobara, koji je postao nesiguran zbog gubitka autentičnih dokumenata. Osvjedočeni o starosti ili legitimnosti svojih dobara pravili su pojedinci svoje nove isprave, da zaštite ta svoja prava. Mi moramo osuditi takav način, ali ga nećemo mjeriti modernim mjerilom.

Tako, po prilici, piše moderni historičar Dom Philibert Schmitz.³⁷

Ne znamo, kakva je i kolika je bila crkva sv. Mihovila, ali je ona zbog svojih sačuvanih dokumenata iz doba kralja Držislava vrlo važna, jer nam je sačuvala uspomenu na toga hrvatskoga vladara, koji se je prvi krunio za kralja Hrvatske i Dalmacije, i koji je, kao i njegova majka, uzimao u zaštitu bijednike. Ta se uspomena sačuvala na tlu stare Salone, gdje je njegova majka »Jelena slavna« sagrađila svoje zadužbine. Zadatak je hrvatske arheologije, da traži crkvu sv. Mihovila³⁸ i dovede kraju to pitanje, koje je ovdje raspravljano.

³⁷ Philibert Schmitz, *Histoire de l'ordre de Saint Benoit — Maredsous* 1949., II, str. 158—159.

³⁸ Crkva sv. Mihovila i poslije porušenja od Turaka zadržala je svoje posjede na teritoriju slobodnu od turske vlasti. Poslije odlaska Turaka mislilo se je obnoviti crkvu, pa je splitski arcidakon Cupareo tražio od mletačkog generalnog providura Zorzi Morosini-a (1671.—1673.) dvadeset padovanskih kampa zemlje u Solinu »da obnovi crkvu sv. Mihovila od Slanoga u Solinu, koja je porušena od Turaka« (Atti di Proveditore generale Zorzi Morosini lib. II, carte 575, fol. 101 — Zadarski Arhiv).

U istim aktima Morosini-a (Cattastico de Beni di nuovo acquisto . . . . essi Beni dell' Ecc-mo S-r, Procurator Zorzi Morosini già proveditor generale, l'anno 1672, etc. fol. 257) približno se označuje položaj ruševine sv. Mihovila, Daju se, naime, zemlje Ivanu Paraću »zemljište poviše Sv. Mihovila od Slanoga, vriti 35, pertika 64. Međaši od istoka ruševine Solina, od zapada Ivan Vrgoč, sa sjevera Cvitko Vučić, Grgo Parać, s juga put i zemljište Gospino i Marka od Imotskoga«. Po ovim podacima moglo bi se tražiti ovu crkvu u današnjim Docima ispod Paraćevih kuća.

Summarium

DE FUNDACIONALIBUS ET ALIIS CHARTIS S. MICHAELIS DE SALONA

Ecclesia Sancti Michaelis de Salona (alias in Sabulo, de Arena dicta) a profugis Bulgaris Pincio, Plesso ejus filio, aliisque eorum consaguineis, tempore Chroatorum regis Držislavi (X saeculo) fundata et erecta esse traditur. Tabulae fundacionales posteriori tempore retractatae ex Lucii, auctoris »De Regno Dalmatiae et Croatiae librorum sex«, collectaneis transumptae primitus a Farlatio (Illyricum sacrum III, 111—114 pag.) in lucem traditae sunt. De illis plures historiae croaticae scriptores varia scripserunt.

Lucius tantum initium primi diplomatis, Pincii notae, adhibuit ad confirmandam Thomae Archidiaconi Spalatensis, qui saeculo XIII floruit, assertionem, Martinum archiepiscopum Držislavi regis temporibus Ecclesiae spalatensis praefuisse.

Farlati eas non vitiatas asseruit ac tanquam omni suspicioni alienas defendit. Šišić ex contrario nulla fide dignas, saeculo XV confectas esse declaravit, Rački Francisco autem tantum intra saeculum XIII retractatae videbantur.

Auctor his actis denuo pertractandis operam dat ac formam diplomaticam, invocationem, datas, nec non loca in eis nominata, testesque perscrutans Francisci Rački opinioni adhaeret.

Historicas memorias ecclesiae huius a saeculo XII usque ad saeculum XVII adnotat. Beneficium eius ad modum amplum erat, terras principaliter in circuitu amphitheatri Salonae possidebat, sed devolutione temporum suas possessiones usque ad Poljica et montem Perum in confinio Žrnovnicae extendebat. Clissio ac Salona (1537) a Turcis occupatis ecclesia S. Michaelis ditione eorum remansit ac ad beneficium simplex (sine officio) devoluta canonicis Capituli Spalatensis possessiones eius traditae sunt. Cum eo tempore diruta esset, in scriptisque oblivioni data in populi ore usque adhuc servabatur. Toponymi croatico sermone »Nad Svet—Mijo, Pod Svet—Mijo« (Super S. Michaelem, sub S. Michaele) saepe ex ore rusticorum proferuntur.

Ex progenie Pincii et Plessi tribus Radovčić, alias latina lingua Gaudencii dicta, originem trahit, ut arbor genealogica in Lucii Collectaneis demonstrat. Tabulae, fundacionales huius ecclesiae optimus fons ad loca historica Salonae nec non agri Spalatensis cognoscenda, sunt. Rudera, fabricae adhuc incognita praeter fragmentum tympanonis in curte familiae Parać, saeculo XVII iuxta amphitheatrum extructa, ut spolia in muro positum, lignem archaeologicum expectant, ut ab eo in lucem educantur historiaeque cognitio adjuvetur.

Auctor nova acta, usque in hunc diem e scriptoribus non adhibita, affert ad suum propositum melius declarandum ac defendendum.